

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ

Починаючи з 2008 р., спостерігається пролонговане згортання інвестиційної діяльності в Україні, тому важливу роль відіграє вдосконалення правового, організаційного та економічного управління інвестиційними процесами.

Ключові слова: капітальні інвестиції, інвестиції в основний капітал, фінансовий стан підприємств, інновації, доходи населення, внутрішній попит, зовнішній попит, ринок капіталу, система оподаткування, іноземний капітал.

Постановка проблеми. Важливу роль у забезпеченні стабільного розвитку економіки держави відіграє позитивна динаміка капітальних інвестицій, які є витратами на придбання або створення матеріальних і нематеріальних необоротних активів. Це інвестиції, які спрямовують у будівництво, виготовлення, реконструкцію, модернізацію, придбання, створення необоротних активів (враховуючи необоротні матеріальні активи, призначені для заміни діючих, і устаткування для здійснення монтажу), а також авансові платежі для фінансування капітального будівництва.

Важливими складниками капітальних інвестицій є інвестиції в основний капітал – це інтегральний показник, який найповніше й достовірно характеризує потенціал зростання економіки на найближчу перспективу. Обсяги інвестицій в основний капітал, починаючи з 2008 р. і по перше півріччя 2010 р., невпинно знижуються.

Інвестиції є важливим компонентом приватних видатків, які й зумовлюють динаміку розвитку суспільного виробництва, оскільки їх витрачають на будівництво нових заводів, на верстати, устаткування тощо. По своїй суті вони є "мотором" економіки, що забезпечує її розвиток вперед. Водночас інвестиції є наймінливішим компонентом загальних видатків. Найважливішими чинниками, які впливають на мінливість інвестицій, є: (1) тривалість строків служби; (2) нерегулярність інновацій; (3) мінливість прибутків; (4) мінливість сподівань. Різні складники інвестиційних товарів мають неоднаковий термін служби. Активна частина (машини, верстати) здебільшого служить менше часу у процесі виробництва, ніж пасивна частина (будівлі, споруди). Величина інвестицій пов'язана з ремонтом і заміною устаткування або будівель.

Основним чинником інвестицій є технічний прогрес. Нова продукція і нові технології стимулюють інвестування.

На очікування майбутніх доходів значною мірою впливає обсяг поточного прибутку. Підприємці здійснюють інвестування тільки тоді, коли відчують, що це дасть відповідний прибуток. Мінливість прибутку надає мінливого характеру інвестиційним стимулам. Зростання прибутку дає підприємцям як більше стимулів, так і більше коштів для інвестування; зменшення прибутку має зворотний ефект. Непостійність прибутку збільшує нестабільність інвестицій.

Оскільки основний капітал має тривалий термін служби, прийняття інвестиційних рішень здійснюють на основі очікуваного чистого прибутку. Однак фірми схильні прогнозувати умови підприємництва з урахуванням реалій сьогодення. Істотно вплинути на наміри підприємців здатні зміни внутрішньополітичного становища, посилення напруженості у міждержавних відносинах, розроб-

лення нових джерел енергії, зміна приросту населення і пов'язаного з ним попиту на ринку, нові законодавчі ініціативи, страйки, рішення суду з трудових і анти-монопольних питань, зміна державної економічної політики тощо.

Особливої уваги заслуговує фондова біржа, яку підприємці часто розглядають як барометр загальної впевненості у майбутньому, і, навпаки, зниження курсу акцій зменшує впевненість.

Важливу роль відіграє вдосконалення правового, організаційного та економічного механізму управління інвестиційними процесами. Натомість в Україні існують обтяжливі регуляторні процедури, зокрема: складність адміністрування податків, кількість та складність отримання дозволів, технічне регулювання (сертифікація та стандартизація). Наявний також високий податковий тиск на економіку, нерозвиненість інституційних механізмів інвестування, таких як державно-приватне партнерство та залучення інвесторів на умовах угод про розподіл продукції, відсутність індустріальних (промислових) парків, слабкі інституційні механізми забезпечення гарантій прав власності (рейдерство). Такий стан справ призвів до пролонгованого згортання інвестиційної діяльності, починаючи з 2008 р.

У 2009 р. прямі іноземні інвестиції зменшились у 2,5 раза порівняно з 2008 р. Негативне сальдо платіжного балансу упродовж 2006 р. – першого кварталу 2010 р. спричинило до нарощування валового зовнішнього боргу України, який наприкінці 2009 р. становив 103 323,0 млн дол. США (88 % від ВВП). Необхідність погашення зовнішніх позик українськими банками і корпораціями спричиняє значний вплив капіталу із країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням щодо проблем та шляхів поліпшення інвестиційної діяльності, умовам підвищення ефективності спеціального режиму інвестиційної діяльності, розвитку інвестиційних процесів та виявленню їх впливу на структурні зрушення в економіці України, управлінню інвестиційною діяльністю та питанням щодо умов та перешкод для іноземного інвестування в Україні присвячені праці С. Губанова, Б.М. Данилишина, М.Х. Корецького, О.І. Дадія, В.Р. Жукова, М.І. Крупки, П. Гайдучького, О.М. Невелевої, В. Жарова, Н. Максимової, О.І. Амоші, С.М. Василенка, В. Василенка, С.Г. Галуза, К.Д. Гурової та багатьох інших.

Постановка завдання. Метою дослідження є розглянути динаміку розвитку інвестиційної діяльності в Україні за останні роки, з'ясувати основні чинники, що впливають на інвестиційну діяльність та визначити шляхи покращення інвестиційного клімату.

Виклад основного матеріалу. Динаміка капітальних інвестицій за 2003-2010 рр. була така: 2003 р. – 59899 млн грн у фактичних цінах (приріст становив 28,6 % порівняно з попереднім роком); 2004 р. – 89314 млн грн (49,1 %); 2005 р. – 111174 млн грн (24,5 %); 2006 р. – 148972 млн грн (34,0 %); 2007 р. – 222679 млн грн (49,5 %); 2008 р. – 272074 млн грн (22,2 %); 2009 р. – 192878 млн грн (-29,1 %) січень-червень 2010 р. – 60554,9 млн грн. Зокрема, інвестиції у матеріальні активи становили у 2009 р. 192878 млн грн (96,9 % до загального обсягу капітальних інвестицій). З них інвестиції в основний капітал становили 78,7 % до загального обсягу капітальних інвестицій. У капітальне будівництво було вкладено 80091 млн грн (41,5 %); в машини, обладнання та транспортні засоби – 65340 млн грн (33,9 %). Інвестиції у землю становили 1547 млн грн (0,8 %), існуючі будівлі та споруди – 6652 млн грн (3,4 %); нові будівлі, споруди, об'єкти не-

завершеного будівництва – 3115 млн грн (1,6 %); довготермінові біологічні активи тваринництва – 879 млн грн (0,5 %); інші необоротні матеріальні активи – 4049 млн грн (2,1 %); капітальний ремонт – 18966 млн грн (9,8 %). Інвестиції в нематеріальні активи становили – 5893 млн грн (3,1 %) [1].

У 2009 р. в умовах невиконання державного бюджету відбулося скорочення державних інвестицій. Капітальні видатки зведеного бюджету зменшились на 51,5 % порівняно з 2008 р. (частка у структурі видатків зведеного бюджету знизилася з 13,5 до 6,5 %).

Динаміка обсягу інвестицій в основний капітал у фактичній вартості упродовж 2006-2010 рр. була така: 125253,7 млн грн у 2006 р. (у відсотках до попереднього року 119,0); 188486,1 млн грн у 2007 р. (129,8 %); 233081,0 млн грн у 2008 р. (97,4 %); 151776,8 млн грн у 2009 р. (58,5 %); 49056,0 млн грн у I півріччі 2010 р. (92,6 %). Індекс інвестицій в основний капітал до 1990 р. у 2008 р. становив 85,4 %.

Якщо у 2008 р. спад інвестиційної діяльності відбувся передусім у сфері транспорту (82,4 % до попереднього року); фінансовій діяльності (88,2 %); в організаціях з нерухомістю, здаванням під найм та надання послуг (94,2 %); у промисловості (94,3 %); в державному управлінні (94,1 %); в готелях та ресторанах (96,5 %), то в наступному, 2009 р. спад інвестиційної діяльності відбувся в усіх сферах суспільного виробництва, і найбільшою мірою у будівництві (37,8 %). У I кв. 2010 р. найбільший спад обсягів інвестицій в основний капітал відбувся у фінансовій діяльності (44,6 % до відповідного періоду попереднього року); в оптовій і роздрібній торгівлі, торгівлі транспортними засобами, послугах з ремонту (58,8 %); охороні здоров'я та соціальній допомозі (59,6 %) [1].

У січні-червні 2010 р. найбільшу частку капіталовкладень (39,9 %) було спрямовано у розвиток промислових видів діяльності, обсяги яких, порівняно з січнем-червнем 2009 р., скоротилися на 11,4 %. Це, насамперед, зумовлено зменшенням (на 11,1 %) інвестицій у переробну промисловість, частка яких становила 61,0 % від усіх капіталовкладень у промисловість. Інвестиції у розвиток добувної промисловості зменшились на 8,6 %, та інвестиції у підприємства виробництва та розподілення електроенергії, газу та води зменшились на 18,4 %.

У переробній промисловості нарощують темпи інвестування легка промисловість (131,5 % до січня-червня 2009 р.); хімічна та нафтохімічна промисловість (216,8 %). Інвестиційно привабливим залишилися оброблення деревини та виробництво виробів з деревини, крім меблів (збільшилися в 1,5 раза). Інвестиції у виробництво коксу, продуктів нафтоперероблення зросли на 5,4 %. Підприємства інших галузей промисловості збільшили обсяг капіталовкладень у понад 3,5 раза.

Негативний вплив на темпи освоєння капіталовкладень у переробній промисловості мало зменшення інвестицій в основний капітал у машинобудуванні (на 13,3 %), у целюлозно-паперове виробництво, видавничу діяльність (на 57,7 %), металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів (на 36,0 %), виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (на 45,0 %), виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції (на 10,5 %). Частка цих видів діяльності в загальних обсягах капіталовкладень переробної промисловості становила 35,6 %.

У січні-червні 2010 р. капіталовкладення у розвиток організацій, що здійснюють операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг та надання послуг

підприємцям, збільшилися на 37,2 % та становили 23,3 % від їхнього загального обсягу. Приріст інвестицій в основний капітал спостерігався у рибальстві, рибництві – на 0,4 %.

Скоротилися обсяги капіталовкладень у фінансову діяльність на 20,6 %, торгівлю; ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку – на 37,4 %, охорону здоров'я та надання соціальної допомоги – на 24,9 %, діяльність транспорту і зв'язку – на 20,4 %, державне управління – на 29,7 %, промисловість – на 11,4 %, діяльність готелів та ресторанів – на 7,9 %, надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту – на 5,5 %, сільське господарство, мисливство та лісове господарство – на 6,4 %, будівництво – на 1,7 %.

Капіталовкладення у житлове будівництво становили 10 146,3 млн грн (20,7 % загального обсягу інвестицій в основний капітал), що на 43,1 % більше, ніж у січні – червні 2009 р. [2, с. 50-54].

За 2009 р. 75 % капітальних інвестицій освоєно (використано) у таких регіонах України, зокрема: у Києві – 38751,5 млн грн (20,1 % до загального обсягу; у Донецькій обл. – 16790,2 млн грн (8,7 %); у Дніпропетровській обл. – 15898,5 млн грн (8,2 %); в Одеській обл. – 12772,2 млн грн (6,6 %); в Київській обл. – 12208,8 млн грн (6,3 %); в Харківській обл. – 10446,9 млн грн (5,4 %); в Полтавській обл. – 9395,3 млн грн (4,9 %); у Львівській обл. – 8382,2 млн грн (4,3 %); в Автономній Республіці Крим – 7044,4 млн грн (3,7 %); у Запорізькій – 5890,0 млн грн (3,1 %); в Луганській – 5646,3 млн грн (2,9 %). Решта 25 % капітальних інвестицій освоєно (використано) у таких регіонах: у Миколаївській обл. – 4909,4 млн грн (2,5 %); в Івано-Франківській – 4311,0 млн грн (2,2 %); у Хмельницькій обл. – 4080,5 млн грн (2,1 %); у Черкаській обл. – 3616,3 млн грн (1,9 %); у Житомирській обл. – 3499,5 млн грн (1,8 %); у Вінницькій обл. – 3333,6 млн грн (1,7 %); у Кіровоградській обл. – 3303,4 млн грн (1,7 %); у Рівненській обл. – 3263,5 млн грн (1,7 %); у Чернівецькій обл. – 3040,8 млн грн (1,6 %); у Волинській обл. – 2844,2 млн грн (1,5 %); у Сумській обл. – 2786,7 млн грн (1,4 %); в Херсонській обл. – 2653,7 млн грн (1,4 %); у Закарпатській обл. – 2429,2 млн грн (1,3 %); у Чернігівській – 2153,1 млн грн (1,1 %); в м. Севастополь – 1759,7 млн грн (1,0 %); у Тернопільській обл. – 1667,0 млн грн (0,9 %) [3, с. 50].

Питому вагу інвестицій в основний капітал в 2009 р. за регіонами у загальному обсязі наведено на рис.

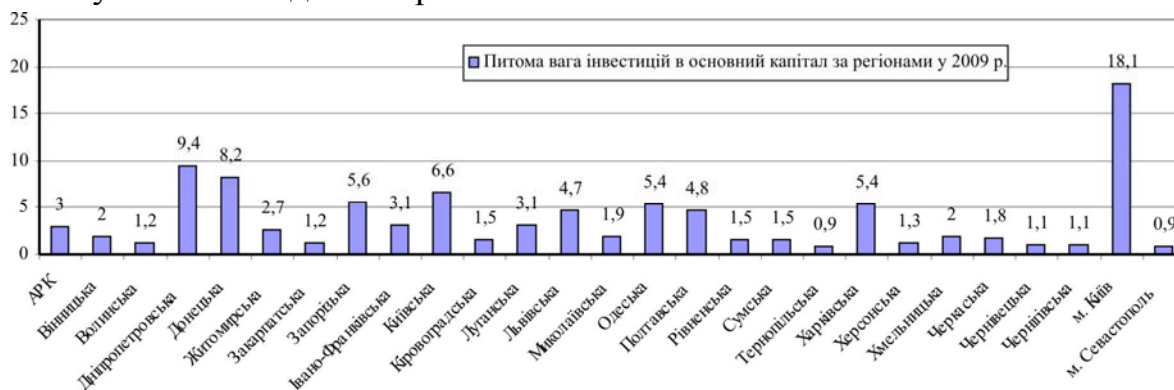

Рис. Питому вагу інвестицій в основний капітал за регіонами у 2009 р. [3, с. 50]

Головним джерелом фінансування інвестицій в основний капітал у ІІ півріччі 2010 р., як і раніше, залишаються власні кошти підприємств і організацій,

за рахунок яких здійснено 58,1 % капіталовкладень. Частка залучених і запозичених коштів, у т.ч. кредитів банків, коштів іноземних інвесторів та інвестиційних фондів, у загальних обсягах капіталовкладень становила 17,8 %. За рахунок державного та місцевого бюджетів освоєно 3,3 % інвестицій в основний капітал. Частка коштів населення на будівництво власного житла становила 12,0 % усіх капіталовкладень [2, с. 51].

Інвестиційна діяльність України та її регіонів і окремих видів діяльності передусім залежить від фінансового стану підприємств. В Україні унаслідок погіршення економічних умов господарювання та звуження ринків збуту протягом 2009 р. спостерігалось істотне погіршення фінансового стану підприємств, яке підсилювалось обмеженим доступом до кредитних ресурсів. Негативними факторами, що гальмували розвиток промислових видів діяльності, були невідшкодування в повному обсязі ПДВ підприємствам з Державного бюджету України та посилення вимог до позичальників для отримання кредитних ресурсів, через що підприємства мали недостатню кількість оборотних коштів. Також вплинув на економіку невисокий рівень споживчого попиту.

За попередніми даними, в 2009 р. фінансові результати підприємств від звичайної діяльності до оподаткування становили "мінус" 31,6 млрд грн і зменшились порівняно з попереднім роком на 154,5 % (дані наведено без урахування результатів діяльності малих підприємств, бюджетних установ, НАК "Нафтогаз України", ВАТ "Укртрансффта"). Збитки збиткових підприємств на 31,9 % перевищили прибутки прибуткових. Найгірший фінансовий результат зафіксовано у підприємств, що займаються фінансовою діяльністю ("мінус" 37,6 млрд грн). Найбільше на діяльність фінансових установ вплинуло погіршення платоспроможності населення, а також значні платежі за зовнішніми борговими зобов'язаннями попередніх років [4, с. 10].

Основну роль в удосконаленні процесів виробництва товарів і послуг відіграє технічний прогрес, який дає поштовх інвестиціям. Виділяються два види інновацій: інновацію процесів, що проявляється в удосконаленні технології виробництва існуючих продуктів, і інновацію товарів, яка спричиняє появу нових чи модифікованих товарів на ринку. За умов ринкової економіки застарілі технології відкидаються. А кращі – ті, які підвищують продуктивність економічних ресурсів, – впроваджуються, оскільки вони збільшують прибутки підприємств, які використовують нововведення.

Технологічні удосконалення є продуктом економічної системи. Іншою характерною рисою технологій є те, що вони є суспільними товарами, тобто ними можуть одночасно користуватися багато хто з людей. Крім того, винайти нову технологію – дуже дорого коштує, а відтворити її найчастіше доволі просто. По цій причині розвинуті держави приділяють особливу увагу тому, щоб у винахідників було достатньо стимулів для занять своєю діяльністю. Підвищена увага приділяється гарантуванню прав інтелектуальної власності (такої як патенти і авторське право), що забезпечує адекватні ринкові стимули для творчої діяльності. Державна політика, спрямована на забезпечення економічного зростання, повинна приділяти особливу увагу способам вдосконалення технологій в даній країні.

Заходи державного регулювання інноваційної діяльності поділяють на прямі та непрямі. До перших відносять адміністративно-відомче регулювання, яке передбачає пряме дотаційне виділення коштів, згідно із законами про спри-

яння інноваціям, та програмно-цільову форму державного регулювання, що включає контрактне фінансування інновацій шляхом державних цільових програм підтримання нововведень, надання фірмам кредитних пілг для реалізації нових ідей тощо.

Непрямі методи державного регулювання інноваційної діяльності полягають у створенні сприятливого загальногосподарського та соціально-економічного клімату, і до них входять лібералізація податкового та амортизаційного законодавства, запровадження соціальних законодавчих норм щодо права на інтелектуальну власність.

Щодо прямих методів стимулювання інноваційної діяльності, то визначена ст. 34 Закону України "Про наукову і науково-технічну діяльність" щодо забезпечення державного бюджетного фінансування наукової та науково-технічної діяльності у розмірі не менше 1,7 % ВВП України жодного бюджетного року не була виконана навіть у половинному обсязі. В середньому на науку в державному бюджеті виділяється не більше 0,4 % ВВП. Світовий досвід свідчить, що економічна функція науки починається з обсягів фінансування більших від 0,9 % ВВП.

За роки незалежності нашої держави ситуація в інноваційній сфері значно погіршилась. Кількість інноваційно-активних підприємств до 2009 р. скоротилася з 25 % до 10 %. Частка інноваційної продукції впала до 4,8 %. Питома вага виконаних наукових і науково-технічних робіт у ВВП в 1996 р. становила 1,36 %, в 2009 р. – 0,95 %. Порівняно з 1991 р., кількість винахідників і раціоналізаторів зменшилася у понад 20 разів. Ступінь спрацювання основних фондів у науці сягає майже 45 %. Витрати на роботу одного вченого в Україні втричі менші, ніж у Росії, у 18 разів менші, ніж у Бразилії, у 34 – ніж у Південній Кореї, у 70 разів менші, ніж у США [5, с. 18].

Прибутковість вітчизняних підприємств передусім залежить від розвиненості внутрішнього ринку і цін на продукцію експортно-орієнтованих галузей економіки. Нерозвиненість внутрішнього ринку в Україні зумовлена низькими доходами населення України та зменшенням прибутковості підприємств, низькою кредитною активністю банків.

За період кризи 90-х років минулого століття реальні грошові доходи населення нашої держави зменшувалися значно швидшими темпами, ніж реальний ВВП. Незважаючи на позитивну динаміку реальної заробітної плати за роки економічного зростання, зростання її темпами вищими, ніж зростання продуктивності праці, частка витрат на оплату праці у структурі собівартості виробництва знижувалась і перебуває на рівні значно нижчому, ніж в економічно розвинених державах. У 1996 р. ця частка становила 13,6 %, у 1999 р. – 12 %, у 2000 р. – 11 %, у 2009 р. – 8 %, тоді як у країнах Західної Європи – до 45 %, у США – 75 %.

Якщо середньомісячна заробітна плата у євро у 2009 р. становила в Австрії – 3143 євро, у Данії – 4430,4 євро, в Норвегії – 3935,1 євро, у Швеції – 3072,6 євро, у Польщі – 522,5 євро, в Словаччині – 700,0 євро, у Чехії – 690,4 євро, то в Україні за період з вересня 2008 р. по жовтень 2009 р. – 190 євро. Рівень оподаткування доходів в Україні становить 43,0 %, що відповідає європейським стандартам [6, с. 15]. Тому понад 75 % українського ВВП спрямовується на експорт. Водночас 75 % американської економіки працює на свій внутрішній ринок і лише 25 % ВВП США спрямовується на експорт.

Значно відрізняється рівень зарплати працюючих у регіональному розрізі, що корелюється з інвестиційною активністю регіонів, торік різниця між мінімальними та максимальними розмірами середньомісячної зарплати по регіонах становила 2,3 раза. Існує значна диференціація зарплати за видами економічної діяльності. Ще одна проблема – значна заборгованість з виплати заробітної плати.

Скорочений зовнішній попит унаслідок зниження цін на сталь і продукцію хімічної промисловості у зв'язку з світовою фінансово-економічною кризою, яка розпочалася 2008 р., а також зростання цін на імпортовані енергоносії спричинило зменшення прибутковості передусім українських експортно-орієнтованих галузей, і спричинило спад виробництва в економіці України і як наслідок зниження інвестиційної активності.

Важливу роль у розвитку інвестиційної діяльності відіграє ринок капіталу. Ринок капіталу – це частина фінансового ринку, де формується попит і пропозиція переважно на середній і довготерміновий позиковий капітал, специфічна сфера ринкових відносин, де об'єктом угоди є грошовий капітал, що надається в позику, і де формується попит і пропозиція на нього.

Ринок капіталу – складається з ринку цінних паперів і ринку середньо – і довготермінових банківських кредитів. Це важливе джерело довготермінових інвестиційних ресурсів для уряду, корпорацій і банків.

Результати дослідження компанії Gfk Ukraine на замовлення проекту USAID "Розвиток ринків капіталу" у 2010 р. свідчать про те, що більшість жителів України віддають перевагу найпростішим способам нагромадження і заощадження коштів та ігнорують сучасні інструменти інвестування.

В Україні 53 % населення зберігає вільні готівкові гроші вдома. На банківських картках і поточних рахунках у банках тримають свої кошти 12 % опитаних (сюди входять і зарплатні проекти), і тільки 7 % заощаджують кошти на банківському депозиті. Менш ніж 25 % респондентів не знають про акції чи облігації підприємств, держоблігації, кредитні спілки, недержавні пенсійні чи інвестиційні фонди. Ці інструменти використовують менше 1 % респондентів [7, с. 6].

Відновлення нормальної роботи підприємств можливе лише за умови поновлення кредитування. Доцільно вжити заходів для максимального здешевлення кредитів, що надаються підприємствам реального сектору економіки комерційними банками.

У 2010 р. проявляється стійка тенденція до відновлення ресурсної бази банків. Так, у січні – липні 2010 р. обсяг коштів населення в банківській системі збільшився на 17,7 %, а коштів юридичних осіб – на 9,1 %. Левова частка приросту коштів населення та весь обсяг приросту коштів юридичних осіб припадають на депозити в національній валюті, що свідчить про підвищення довіри до гривні, а також зменшення інфляційних і девальваційних очікувань. Середньозважена вартість кредитів у національній валюті зменшилася з 19,6 % у грудні 2009 р до 13,5 % у липні 2010 р.

Ураховуючи зазначене вище, з метою сприяння закріпленню позитивних тенденцій на грошово-кредитному ринку та створення стимулів для поліпшення ситуації в реальному секторі економіки рішенням правління Національного банку України з 10 серпня 2010 р. величину облікової ставки знижено з 8,5 % до 7,75 % річних.

Зниження облікової ставки НБУ та ставок рефінансування стане причиною здешевлення депозитів. А через певний період і кредитів. Зазначені позитивні тенденції поки що не активізували процеси кредитування, оскільки фінансовий стан значної кількості підприємств – потенційних позичальників після кризи все ще залишається важким, а вартість кредитних ресурсів (навіть в умовах тенденцій до її зниження) – досить високою.

Важливу роль у піднесенні інвестиційної активності відіграє діяльність біржового ринку з операцій з цінними паперами. Однак питома вага біржового ринку в загальному обсязі операцій з цінними паперами протягом останніх 10 років не перевищує 5 відсотків. При цьому співвідношення обсягів біржових торгів та кількості професійних торговців є найменшим в Європі.

Наявна законодавча база не забезпечує стимулювання до прозорого ціноутворення на фондових біржах, ні емітент, ні інвестор не зацікавлені у використанні інвестиційного потенціалу біржового ринку. Зазначена ситуація ускладнюється відсутністю належного нагляду за фондовими біржами та іншими професійними учасниками фондового ринку на основі оцінки інвестиційних ризиків. Існуюча в Україні система депозитарного обліку цінних паперів не забезпечує належного гарантування прав інвесторів на цінні папери, створює ризики при забезпеченні розрахунків за договорами з цінними паперами та не враховує найкращий світовий досвід функціонування депозитарних систем [8, с. 25].

Фінансовий стан підприємств, а отже, і їхня інвестиційна активність, значною мірою залежить від системи оподаткування. В Україні податкова система не спрямована на використання фіскальних заходів з метою відтворення економіки на інноваційній та інвестиційній основі, на здійснення структурних зрушень в економіці у напрямку розвитку високотехнологічної продукції та високотехнологічного експорту. Зберігається значне податкове навантаження на виробництво, фіскальна спрямованість податкової системи. У 2009 р. Україна у рейтингу *Forbes* за податковим навантаженням посіла 127-ме, останнє місце серед 127-ми держав, в яких експерти проаналізували бізнес-клімат. Зберігається складність, неоднорідність та нестабільність, а в деяких випадках і суперечливість нормативно-правової бази оподаткування. Так, Україна увійшла до трійки країн лідерів за складністю процедури сплати податків, посівши 181 місце в рейтингу із 183 держав, йдеться в дослідженні *Paying Taxes 2010*, підготовленому світовим банком, Міжнародною фінансовою корпорацією та аудиторською компанією *Pricewaterhouse Coopers*.

Національні товаровиробники платять майже 100 видів податків і витрачають на це майже дві третини свого прибутку, тоді як у світі цей показник не перевищує 40 %.

У період кризи поглибилась невідповідність чинного податкового законодавства потребам української економіки й суспільства. Закон про податок на прибуток підприємств із низькими ставками амортизації, відсутністю стимулів для вкладень у науково-дослідні й проектно-конструкторські роботи, модернізацію й ремонт устаткування в основному зручний для окремих видів економічної діяльності сфери послуг (торгівля, банки, страхові компанії). Однак він приводить до деградації реального сектору економіки. Тож головною метою податкової політики повинно стати зниження податкового навантаження для галузей з високою доданою вартістю та орієнтованих на внутрішній ринок і підвищення

податкового навантаження для галузей з низькою доданою вартістю, орієнтованих на експорт [9, с. 6]. Негативно відзначилось на інноваційно-інвестиційній діяльності скасування податкових пільг в рамках СЕЗ та ТРП. У проекті нового Податкового кодексу передбачено стимули інвестування і запровадження нових технологій. Задля цього в проекті Податкового кодексу передбачено стимули, прискорена амортизація, знижено митні збори.

Брак у держбюджеті відповідних ресурсів для створення державою на певній території об'єктів виробництва стратегічного значення державної власності обумовлює доцільність при будівництві масштабних інфраструктурних об'єктів, зокрема призначених для проведення в Україні фінальної частини чемпіонату Європи 2012 р. з футболу вдаватися до державно-приватного партнерства. Організаційно-правові засади взаємодії державних партнерів з приватними партнерами та основні принципи державно-приватного партнерства на договірній основі визначені Законом України "Про державно-приватне партнерство" № 2441 – VI від 1 липня 2010 р.

На жаль, сьогодні в Україні іноді скасовуються дуже потрібні закони. Так, наприклад, Закон "Про власність", прийнятий ще в далекому 1991 р., скасовано в квітні 2007 р. відсутність на сьогодні в Україні єдиної системи реєстрації прав на нерухоме майно перешкоджає залученню в економічний обіг майнових і земельних ресурсів, систематизації відомостей про нерухомість з метою її оподаткування, що призводить до втрат Держбюджету України, а також створює умови для рейдерських захоплень та перешкоди для залучення іноземних інвестицій [10, с. 23].

Недостатність внутрішніх джерел інвестування, потреба в досвіді економічно і технологічно розвинених країн, необхідність розширення виробництва та підвищення рівня зайнятості в економіці зумовлюють гостру потребу залучення іноземних інвестицій як джерела зростання, розвитку та поширення новітніх технологій. У 2008 р. в економіку України іноземними інвесторами вкладено 10911,1 млн дол. США прямих інвестицій, що на 25,3 % більше надходжень у 2007 р. За 2008 р. нерезидентами вилучено капіталу на суму 847,8 млн дол.

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, внесених в Україну, на 1 січня 2009 р. склав 35723,4 млн дол., що на 20,9 % більше обсягів інвестицій на початок 2008 р. В розрахунку на одну особу обсяг прямих іноземних інвестицій становить 775,3 дол. та є найбільшим річним показником за роки спостереження.

Сума кредитів та позик, отриманих підприємствами України від прямих інвесторів, на 1 січня 2009 р. становила 5234,0 млн дол. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, враховуючи позичковий капітал, на 1 січня 2009 р. становив 40957,4 млн дол. Загальний обсяг прямих інвестицій в економіку інших країн світу, враховуючи позичковий капітал, становив 6321,9 млн дол. США [11, с. 43-44]. У 2009 р. в економіку України іноземними інвесторами вкладено 5634,6 млн дол. США прямих інвестицій, що становить 51,6 % від надходжень 2008 р. (4,0 % від ВВП порівняно з 5,5 % від ВВП у попередньому році).

Станом на 01.01.2010 р., нагромаджений обсяг інвестицій в економіку України становив 52,0 млрд дол. США, що в розрахунку на одну особу дорівнює 1132 дол. США, збільшившись за рік на 11,1 %. Однак цей рівень залишається все ще на порядок нижчим, ніж у сусідніх країнах (наприклад, на кінець 2008 р. в Росії – 1,5 тис. дол. США/особу, в Польщі – 4,2 тис. дол. США/особу, в Чехії – 11,1 тис. дол. США/особу).

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, унесених в Україну, на 1 січня 2010 р. склав 40026,8 млн дол., що на 12,4 % більше обсягів інвестицій на початок 2009 р., та в розрахунку на одну особу становив 872,6 дол. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, ураховуючи позичковий капітал, на 1 січня 2010 р. становив 46642,0 млн дол. Загальний обсяг прямих інвестицій в економіку країн світу, враховуючи позичковий капітал, становив 6346,7 млн дол. США [12, с. 44-45].

У I півріччі 2010 р. в економіку України іноземними інвесторами вкладено 1782,8 млн дол. США прямих інвестицій, що становить 66,0 % від надходжень I півріччя попереднього року. Приріст сукупного обсягу іноземного капіталу в економіці країни, з урахуванням його переоцінки, утрат, курсової різниці тощо, за I півріччя 2010 р. становив 495,8 млн дол., що становить 21,0 % від рівня відповідного періоду попереднього року.

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, ураховуючи позичковий капітал, на 1 липня 2010 р. становив 45709,9 млн дол. Загальний обсяг прямих інвестицій в економіку країн світу, враховуючи позичковий капітал, становив 6891,3 млн дол. США [13, с. 50-52]. Проведені дослідження закордонних вкладень в Україну упродовж 2008 р. – першого півріччя 2010 р. дають змогу зробити наступні узагальнення. У 2009 р. і першому півріччі 2010 р. надходження прямих інвестицій в економіку України постійно зменшується. Головна причина – міжнародна фінансова криза. Для закордонних інвесторів ризик вкладень в Україну вищий, ніж в інші країни.

Ризики пов'язані з тим, що українська економіка вже в жовтні 2008 р. вступила у фазу технічної рецесії. Найбільша частка інвестицій спрямовувалася у фінансовий сектор. Це передусім кошти зарубіжних банків, які змушені допомагати своїм дочірнім фінансовим установам у разі виникнення в них проблем з відпливом вкладів чи неповерненням кредитів, оскільки у вітчизняній фінансовій системі утворився величезний тромб, який закупорив один із ключових каналів ресурсного підживлення реального сектору економіки. Ця закупорка, на жаль, не розсмоктується сама по собі. І через два роки після початку кризи проблемні позики продовжуються накопичуватися. Обсяги тільки офіційно зафіксованих статистикою Національного банку прострочених кредитів, за опублікованими серпневими даними, вже перевищили 85 млрд. грн, збільшившись з початку 2009 р. майже вп'ятеро.

Ризики для інвесторів підвищують також політична нестабільність і гірші, порівняно з іншими країнами, умови ведення бізнесу. Україна знаходиться майже в самому кінці рейтингу країн за оцінкою бізнес-клімату (World Bank's Doing Business Report), Україна опустилась на 145-ту сходинку у 2009 р., а у звіті про конкурентоспроможність Україна втратила 10 пунктів порівняно з 2008 роком, опустившись з 72 на 82 місце зі 134. Параметри, відносно до яких вимірюється конкурентоспроможність країни, включають на першому рівні такі, як інституції, інфраструктура, макроекономічна стабільність, охорона здоров'я та освіта. Параметри другого рівня охоплюють вищу освіту та підвищення кваліфікації, ефективність ринкової системи, ефективність ринку праці, рівень розвитку фінансового ринку, використання технологій, розмір ринку. Третій рівень охоплює стадію розвитку бізнесу в Україні та рівень інновацій в економіці.

П'ять факторів, які найбільш негативно вплинули на оцінку конкурентоспроможності України у 2009 р. – інституційна нестабільність, брак доступу до фінансування, корупція, податкове регулювання та політична нестабільність (можливість переворотів) [14].

Донедавна в Україні нараховувалося 227 видів документів дозвільного характеру, передбачених законодавством та безліч дозволів, запроваджених органами виконавчої влади різних рівнів. Після внесення змін до чинного законодавства їхню кількість скоротили до 91. В уряді обіцяють, що це ще не межа. З переліку дозвільних документів найближчим часом планують вилучити ще майже 20 документів і дещо розширити сферу, на яку поширюватиметься декларативний принцип, який надає право підприємцю на здійснення певної діяльності без отримання дозволу через повідомлення (самостійно або через адміністратора) дозвільного органу про відповідність своєї матеріально-технічної бази вимогам чинного законодавства. Принцип мовчазної згоди: якщо у встановлений законом термін підприємцю не видали певний документ або не повідомили про відмову, то через 10 днів він може відкривати свою справу [15, с. 7].

Завдяки дослідженню "Барометр глобальної корупції – 2009" організації Transparency International світ дізнався про Україну як про чемпіона за рівнем корумпованості – 4,3 за 5-бальною шкалою. Доки це не буде змінено, про вал інвестицій в Україну можна не мріяти [16, с. 34]. Основні канали відпливу капіталу – погашення зовнішніх позик українськими банками і компаніями, великі виплати дивідендів на користь нерезидентів, а також скуповування українцями готівкової іноземної валюти.

У першому півріччі 2010 р. спостерігалось позитивне сальдо рахунку поточних операцій і становило 224 млн дол. США (мінус 806 млн дол. США у першому півріччі 2009 р.). Рахунок операцій з капіталом та фінансових операцій теж був позитивним і становив 4 203 млн дол. США (мінус 6 465 млн дол. США у першому півріччі 2009 р.). Зведений баланс становив 4 427 млн дол. США (мінус 7 271 млн дол. США у першому півріччі 2009 р.). Вирівнювання статей платіжного балансу позитивно відзначиться на відпливі капіталу із країни.

Висновки. Сьогодні уряд України працює над виконанням програми реформ: короткотермінової, націленої на стабілізацію економіки, забезпечення зростання виробництва, й середньотермінової, що передбачає серйозні структурні зміни в економіці й підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва на основі його глибокої модернізації. Все це неможливе без серйозних інвестицій, зміцнення національного інвестиційного потенціалу на інноваційній основі, що потребує вирішення таких проблем:

- вдосконалення правової бази формування сприятливого інноваційно-інвестиційного клімату держави;
- покращення інвестиційного клімату шляхом зниження інвестиційних ризиків, широкомасштабного залучення в інвестиційний процес заощаджень громадян України, поліпшення міжнародного рейтингу бізнес-клімату та державного стимулювання кредитування інвестиційних та інноваційних проектів банками, залучення в цю справу іноземних інвесторів;
- прийняття Податкового кодексу, який сприятиме вдосконаленню податкової системи України: оптимізації рівня податкового навантаження та підвищення ефективності адміністрування податків;

- посилення інвестиційної орієнтації бюджетної системи. Розмежування поточних та інвестиційних витрат у бюджетах усіх рівнів;
- розвиток державно-приватного партнерства з метою стимулювання інвестиційної діяльності. Створення індустріальних (промислових) парків. Відновлення діяльності спеціальних режимів (СЕЗ та ТРП);
- розширення участі комерційних банків в інвестиційній діяльності шляхом забезпечення зростання рівня концентрації банківського капіталу. Ширше використання нетрадиційних інвестиційних інструментів, передусім таких, як фінансовий лізинг;
- відновлення ролі амортизації за рахунок суворого дотримання цільового використання амортизаційних відрахувань;
- розвиток фондового ринку шляхом підвищення рівня його капіталізації та ліквідності, підвищення питомої ваги угод з цінними паперами на біржовому ринку: розширення співробітництва з Міжнародною комісією з цінних паперів та іншими міжнародними організаціями з питань запровадження міжнародних стандартів розкриття інформації; спрощення процедури проведення розрахунків за угодами з цінними паперами за участю нерезидентів; удосконалення системи обміну, розрахунку і звітності учасників фондового ринку; забезпечення прозорості діяльності інститутів спільного інвестування; розроблення механізму страхування учасників ринку цінних паперів тощо;
- забезпечення належного захисту прав власності, запобігання рейдерству (реформа судової системи) як важливих складових державної політики;
- вдосконалення дозвільної системи щодо відкриття та функціонування окремих підприємств з врахуванням світового досвіду;
- здійснення структурної перебудови економіки на наукових засадах;
- розвиток ринку інноваційних продуктів, на якому буде забезпечений належний рівень порядку реєстрації й використання секретних винаходів, удосконалення механізму стимулювання взаємного обміну технологіями у військовій і цивільній сферах;
- з метою забезпечення високого рівня охорони прав на інтелектуальну власність доцільно скоротити терміни проведення кваліфікаційної експертизи, забезпечити обов'язкове патентування науково-технологічних та надання державної допомоги щодо патентування за кордоном перспективних розробок, які позитивно впливають на розвиток експортного потенціалу України, стимулювати передачу прав на інтелектуальну власність безпосереднім розробникам інтелектуального продукту;
- згідно зі законодавчою бази України втілювати в життя правові, економічні, організаційні та фінансові засади державного регулювання діяльності у сфері трансферу технологій і забезпечувати ефективне використання науково-технічного та інтелектуального потенціалу України, технологічності виробництва продукції, охорони майнових прав на вітчизняні технології на території держав, де планується або здійснюється їх використання, розширення міжнародного науково-технічного співробітництва у цій сфері;
- визначення об'єктивних пріоритетів інноваційного розвитку країни;
- створення системи прогнозування науково-технологічного та інноваційного розвитку України з метою визначення найперспективніших напрямків розвитку науки і технологій, розробки та виробництва наукової продукції з урахуванням світових тенденцій та можливостей науково-технічного потенціалу України;
- закріплення відповідних норм у національному законодавстві з урахуванням досвіду економічно розвинених країн щодо удосконалення оцінки стягнення заподіяних збитків за незаконне використання інтелектуальної власності;

- забезпечення автоматизації в патентній сфері шляхом створення сучасної автоматизованої системи, що дає змогу виконувати автоматизований патентний пошук;
- формування нормативно-правової бази щодо регулювання взаємовідносин творців, власників і користувачів інформаційних ресурсів і систем;
- підвищення експортних можливостей інформаційної індустрії країни, детінізація цієї сфери діяльності;
- створення високоефективної системи телекомунікацій, запровадження новітніх методів передачі та оброблення інформації в усіх сферах людської діяльності, забезпечення інтеграції України у світовий інформаційний простір;
- деверсифікація експорту з поступовим збільшенням у ньому частки продукції поглибленої перероблення з відносно високою доданою вартістю – машин, устаткування, обладнання та механізмів, транспортних засобів, приладів і апаратури;
- створення сучасної технологічної та інформаційно-комунікаційної інфраструктури країни для науки та інноваційного підприємництва, залучення коштів вітчизняних і іноземних інвесторів до формування сфери обслуговування такої діяльності;
- створення умов для розвитку освітнього і наукового потенціалу держави з метою досягнення високого рівня людського розвитку країни, її інтелектуального потенціалу, що потребує істотних вкладень в удосконалення майстерності робочої сили;
- запровадження нових методів впровадження сучасних моделей ефективного бізнесу на базі міжнародних стандартів, інструментів менеджменту якості та використання досвіду провідних спеціалістів у сфері управління підприємствами;
- цілеспрямована підготовка кадрів високої кваліфікації для високотехнологічних галузей, а також менеджерів інноваційної діяльності;
- вдосконалення механізмів державного стимулювання інноваційно-інвестиційної активності галузей, виробництв, регіонів, підприємств та організацій, оцінка ефективності використання державних коштів учасниками інвестиційних та інноваційних процесів;
- регулювання соціальної та екологічної спрямованості інвестицій та інновацій, запобігання та подолання негативного впливу від неправильного використання інвестицій та інновацій;
- забезпечення участі вітчизняних учених, винахідників і підприємців у міжнародному науково-технологічному співробітництві, стимулювання участі суб'єктів науково-технологічної та інноваційної діяльності у міжнародній кооперації, інтеграції України в науково-технологічний та інноваційний простір зовнішнього світу;
- підвищення правової культури і юридичної грамотності всіх верств населення, особливо організаторів інвестиційних та інноваційних процесів в економіці. Адаптація та гармонізація вітчизняних правових норм відповідно до вимог інноваційної трансформації економіки та міжнародного права;
- сприяти залученню прямих іноземних інвестицій в галузі економіки, які підвищуватимуть конкурентоспроможність вітчизняного виробництва;
- вирівнювати платіжний баланс з метою запобігання зростанню боргової залежності держави та корпоративного сектору економіки і протидіяння впливу капіталів за кордон.

Література

1. Капітальні інвестиції. Держкомстат України, 1998-2010. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.ukrstat.gov.ua>.

2. Статистичний бюлетень за січень-липень 2010 р., № 1. – С. 50-54.
3. Статистичний бюлетень за січень 2010 р. – К. : Вид-во Держкомстат України, № 1. – С. 50.
4. Бюлетень Національного банку України за березень 2010 р. – С. 10. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.bank.gov.ua>.
5. Семиноженко В. Україна в 2020 р.: дві версії одного майбутнього / В. Семиноженко // Урядовий кур'єр. – 14 серпня 2010 р., № 150. – С. 18-19.
6. Контракти, № 48. – 30.11.2009. – С. 15.
7. Невідома Манька – облігація // Урядовий кур'єр. – 7 вересня 2010 р., № 164. – С. 6.
8. Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік // Урядовий кур'єр. – 28 липня 2010 р., № 137. – С. 25.
9. Міткалева А. Роботодавці просять допомоги / А. Міткалева // Урядовий кур'єр. – 10 листопада 2010 р., № 208. – С. 6.
10. Закон України "Про державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік" // Урядовий кур'єр. – 28 липня 2010 р., № 137. – С. 23.
11. Про соціально-економічне становище України за січень 2009 р. – К. : Вид-во Держкомстат України. – 2009. – С. 43-44.
12. Про соціально-економічне становище України у січні 2010 р. – К. : Вид-во Держкомстат України. – 2010. – С. 44-45.
13. Про соціально-економічне становище України за січень-липень 2010 р. – К. : Вид-во Держкомстат України. – 2010. – С. 50-52.
14. Попович Н. Вплив іміджу України на розвиток бізнесу / Н. Попович. [Електронний ресурс]. – Доступний з <http://www.innovations.com.ua/uk/conference/8/45/1253>.
15. Безбар'єрне підприємництво // Урядовий кур'єр. – 30 вересня 2010 р., № 181. – С. 7.
16. Поритко А. Не з того боку / А. Поритко // Контракти. – № 22. – 31.05.2010. – С. 34.

Рывак О.С. Инвестиционная деятельность в Украине

Начиная с 2008 г., наблюдается пролонгированное свертывание инвестиционной деятельности в Украине, в связи с чем важную роль играет усовершенствование правового, организационного и экономического механизма управления инвестиционными процессами.

Ключевые слова: капитальные инвестиции, инвестиции в основной капитал, финансовое состояние предприятий, инновации, доходы населения, внутренний спрос, внешний спрос, рынки капитала, система налогообложения, иностранный капитал.

Ryvak O.S. Investment Activity in Ukraine

Starting from 2008 the prolonged reduction of investment activity in Ukraine takes place. This requires improvement of law, organizing and economic mechanisms of the investment processes management.

Keywords: capital investment, fixed assets investment, state investment, the financial state of the company, innovations, population incomes, inner demand, external demand, capital markets, system of taxation, foreign capital.

УДК 338.49 (474.63)

Студ. О.І. Сас; асист. М.Я. Вірт, канд. екон. наук –
Львівська КА

ХАРАКТЕРИСТИКА СТАНУ СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ДНІПРОПЕТРОВСЬКОЇ ОБЛАСТІ У 1995-2009 РОКАХ

Проаналізовано та розкрито особливості соціальної інфраструктури області. Висвітлено основні показники, які характеризують стан розвитку і основні проблеми регіону. Розглянуто основні галузі соціальної інфраструктури, проаналізовано їх стан, перспективу розвитку.

Ключові слова: соціальна інфраструктура, соціальна сфера, соціально-культурна галузь, рекреаційна сфера, міжрегіональне економічне співробітництво, соціальний комплекс області.